

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף השפות
הפיקוח על הוראת העברית

דגם בחינה
שאלון חדש 70%

עברית: הבנה, הבעה ולשון
לנבחני המיזם לשנה"ל תשע"ו

משך הבחינה: שעתיים

מבנה השאלון ומפתח ההערכה:

פרק א – שם המספר, אותיות השימוש ומילות היחס
פרק ב – תחביר

יש לענות על שני הפרקים על פי ההוראות שבראש כל פרק.

חומרי עזר המותרים בשימוש: אין

הוראות מיוחדות:

1. יש לענות על השאלות במחברת הבחינה.
2. הקפד על כתב ברור.
3. הקפד על כתיב נכון, כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני. היעדר הקפדה על אלה עלול לגרור הפחתה בנקודות.

שימו לב:

1. בהתאם לחוזר "ארגון הלמידה החדש" (אוגוסט 2014), כמפורט באפשרות ד, בשנת תשע"ו המיקוד הלשוני בבחינה הוא בתחביר. החל בשנה"ל תשע"ז יוכלו תלמידי המיזם לבחור באחת מהמערכות הלשוניות: תחביר או מערכת הצורות.
2. הבחינה המצורפת נועדה לתרגול, ולכן היא כוללת שאלות רבות מעבר למספר השאלות שיופיעו בשאלון הבגרות.

קרא את שלושת המאמרים שלפניך. הפרקים הלשוניים הם בזיקה למאמרים.

טקסט 1

לחנך את דור המבול

אילון שוורץ

(מעובד על פי הפתיחה והחלק הראשון ממאמרו של אילון שוורץ¹, פנים 21, קיץ 2002)

1 זה עשור טוענים מדענים חשובים בעולם כי אנו הולכים לקראת משבר סביבתי חמור המסכן את עתיד האנושות כולה, וכי יש צורך דחוף בשינוי רדיקלי באורחות חיינו. האם מערכת החינוך מסוגלת להתמודד עם המשבר הסביבתי ולחנך דור ללכת בדרך אחרת? ספק רב. בוודאי לא לאור מה שראינו עד עכשיו. [...]

5 למה חותרים כשמדברים על חינוך סביבתי, ובמה הוא שונה כל כך מהקיים? טעות היא, למשל, לחשוב שהחינוך הסביבתי הוא פשוט עוד תחום ידע שיש להוסיפו לתכנית הלימודים. הוגה הדעות דוד אור טוען כי אין אנו זקוקים לסתם עוד ידע. הדור שלנו הוא מן הידענים שהאנושות הכירה, וזה לא מנע את המשבר הסביבתי. אפשר אפילו לטעון שזה מה שגרם למשבר או תרם לו רבות. דרושה תבונה ולא רק ידע, וזו משימה חינוכית שונה בתכלית. השאלה היא אפוא מה חסר בחינוך היום, ומה נדרש כדי ליצור דור נבון, ולא רק דור יודע.

* * *

10 לדעת מבקר התרבות ניל פוסטמן, לכל ילד יש מדד פנימי ל"חנטריש". כשמורה מתחיל להטיף מוסר, קול קטן בראש של כל תלמיד צועק: "שטויות!". יש מרחק עצום בין מה שהחינוך מצהיר עליו כערך שלאורו הוא פועל, ובין ההתנהגות היום-יומית של מורות ומורים, ושל המערכת כולה. כל ילד רואה את הסתירה ויודע שהנעשה ולא הנאמר הוא השיעור האמתי. באוברלין קולג' שבארצות הברית הגיע סגל לימודי הסביבה למסקנה שהסתירה נפוצה גם בחינוך הכביכול-סביבתי: מדברים הרבה על המשבר הסביבתי ועל הצורך לשנות הרגלים וכיוון, אבל בו בזמן התלמידים ממשיכים ללמוד שיעורים אחרים מסביבתם. קחו למשל את הבניינים שבהם לומדים. בניינים אלו צורכים אנרגייה, פולטים זיהומים, פוגעים בצמחייה ובמגוון המינים.

15 באוברלין הגיעו למסקנה שיש לשנות כיוון. הם יזמו בניית בית חדש לתכנית לימודי הסביבה – בניין שייצור יותר אנרגיה משהוא צורך; שימחזר את כל המים האפורים; שיתרום ולא יזיק למגוון הביולוגי על ידי שימור ושחזור של המערכות האקולוגיות הטבעיות במקום; שלא ישתמש בשום חומר שידוע כמסרטן; הבניין יתוכנן כך שתהיה אפשרות לשימוש חוזר בחומרים וחלקים לאחר מיצוי השימוש בהם.

20 הבניין באוברלין הוא אולי הדוגמה המתקדמת ביותר לקשר בין תוכן הלימודים ובין מימושו במציאות, אך הוא בוודאי אינו הדוגמה היחידה. בגני ילדים, בבתי ספר יסודיים, בחטיבות ביניים, בבתי ספר תיכוניים, במכללות ובאוניברסיטאות, בעולם וגם בישראל, יש תנועה הפועלת ל"יירוק" ביה"ס³, או "יירוק הקמפוס": צמצום צריכת האנרגייה והמים; הפחתת הפסולת; מחזור נייר, מים וגרוטאות, והפיכת פסולת אורגנית לקומפוסט⁴; צילום משני צדי הדף, המביא לחיסכון מדי של 50% בשימוש בנייר; גידול ירקות ושחזור מערכות אקולוגיות מקומיות בחצר בית הספר; עידוד תחבורה ידידותית לסביבה שתשמש את הצוות ואת התלמידים.

¹ אילון שוורץ הוא מרכז מכון השל לחינוך סביבתי.

² פנים - כתב עת של הסתדרות המורים. גיליון 21 יוחד לנושא האקולוגיה ואיכות הסביבה.

³ המילה **יירוק** נוצרה על פי שמה של תנועת ה**ירוקים** (greenpeace) הפועלת ברחבי העולם למען איכות הסביבה.

⁴ קומפוסט – זבל אורגני המיוצר באופן מלאכותי מתערובת של שיירים אורגניים (כמו מזונות וצמחים), שנרקבים ומתפרקים.

- יש בעשייה הזאת קביעה ערכית, ויש המתנגדים לקביעה זו. מי קבע שעל החינוך לעודד תפיסת עולם סביבתית? מי קבע שהליכה ברגל לבית הספר טובה מנסיעה ברכב, או שחיסכון באנרגיה טוב מצריכה שמעודדת צמיחה כלכלית? לפי תפיסה מקובלת בחברה ובחינוך, האדם נתפס כיצור מיוחד במינו בתוך הבריאה. בזכות יכולתו השכלית וכושרו לייצר כלים האדם משפיע על העולם ומנצל אותו בקנה מידה שאין דומה לו בקרב החיות. האדם מתעלה מעל מגבלות העולם וכבר אינו תלוי בו. החינוך המבוסס על תפיסה זו מפתח גישה שלפיה האדם הוא אדון העולם הודות לשכלו, שהוא מקור ייחודו ובסיס יכולתו לשלוט בבריאה. 30 35
- לעומת תפיסה זו קובע החינוך הסביבתי דרך אחרת. לא רק הייחוד של האדם חשוב, אלא גם היותו חלק מן הבריאה. השיעור המרכזי של החינוך הסביבתי הוא שהאדם שייך לעולם, תלוי בו והוא חלק ממנו. זוהי קביעה ערכית, וכפי שדוד אור טוען, היא אינה ניטרלית, נטולת עמדה, ולכן היא צריכה להיות חשופה לביקורת. לפי הראייה של החינוך הסביבתי, זו יוהרה וטיפשות להתחשב רק בייחודו של האדם, ולהתעלם ממגבלותיו כחלק מהעולם הנושם, החי והמת. 40 45
- במיוחד במאת השנים האחרונות העשייה של האדם מתנהלת כמערכת עצמאית בלי התחשבות בטבע. פליטת גזים לאוויר, זיהום המים, ניצול משאבים מתכלים, ייצור פסולת ללא מוצא, גידול בטור גאומטרי של הצריכה – כל אלה מתנהלים כאילו לזלזול של האדם בעולם, באדמה שניתנה לו "לעבדה ולשמרה", אין השלכות על חייו. מערכת הטבע היא מערכת מחזורית, ועל אף היציבות המדהימה של המערכות האקולוגיות תומכות החיים, כשאנו מתעלמים לגמרי מתלותנו בהן, אנו מסכנים אותן ובעקבות זאת גם את עצמנו. החינוך הסביבתי מלמד שהאדם הוא אכן יצור מיוחד במינו, אך הוא גם חלק מן העולם ואינו ניצב מעל לחוקיו.

מהו חינוך סביבתי ראוי?

(מעובד על פי ונגר, אריה. חינוך סביבתי הוא חינוך הומניסטי. *הד החינוך*, פ"ג, 2009, עמ' 40-43).⁵

1 יחסי הגומלין בין בני אדם לסביבה עברו שינוי קיצוני בעשורים האחרונים, ויהיו — לדעתם של מומחים רבים — הנושא העיקרי על סדר יומה של המאה העשרים ואחת. בעבר היו יחסי הגומלין הללו בעלי השפעה מקומית מוגבלת, אולם היום עקב הגידול הדמוגרפי, ההתפתחות הטכנולוגית והתהוות סגנון חיים בזבזני במדינות המפותחות — ההשפעה האנושית על מערכות האקלים, האוויר, המים, המשאבים, החי והצומח היא גלובלית ונוגעת לכל הממדים של חיינו. בגלל התנהלות שאינה בת קיימא, עומדים לפתחה של האנושות אתגרים קיומיים של ממש. על רקע מציאות זו חינוך סביבתי ראוי חייב להיות היסוד של החינוך במאה העשרים ואחת. אולם מהו חינוך סביבתי ראוי? אפתח בדוגמה שתבהיר את הטיעון העיקרי של המאמר. לפני שלושה מדענים הוצגו הנתונים האלה: 2,000,000 כלי רכב בארץ פולטים 100,000 טונות של תחמוצות חנקן בשנה, וגורמים לתמותה מוקדמת של 1000 בני אדם בשנה. על סמך הנתונים הסיק מדען אחד שיש לאסור תנועת רכב פרטי במרכזי הערים. מדען שני הגיע למסקנה שיש לחזור לשימוש בסוסים. מדען שלישי קבע שאין לעשות מאומה כי שינוי מבנה התחבורה הנוכחי אינו כלכלי.

5 המדענים הגיעו למסקנות שונות על סמך נתונים זהים. הנתונים עובדתיים, אך המסקנות ערכיות-חברתיות. משמע, המסקנות אינן נובעות מן הנתונים; המסקנות מכניסות למשחק גורם חדש — השקפת עולם. מכאן שאי-אפשר להפיק מנתונים כלשהם הנחיות מוסריות – הנחיות בנוגע להתנהגות ראויה. אך בחינוך סביבתי הנחיות כאלה הן העיקר. החינוך הסביבתי חייב להתחיל בהשקפת עולם ערכית-חברתית — בראוי; מתוך השקפת עולם זו עליו לפרש את הנתונים — את המצוי.

15 החינוך הסביבתי נתפס לעתים קרובות כחינוך מדעי — חינוך שעוסק בנתונים, במצוי. אולם רוב הבעיות הסביבתיות אינן בעיות מדעיות טהורות, אלא בעיות המשלבות סוגיות מדעיות וחברתיות. אין לי דבר נגד לימודי מדעים — ההפך הוא הנכון. בורות מדעית אינה יכולה להביא תועלת, גם לא לעניין הסביבתי. עם זאת חינוך סביבתי ראוי יותר ממדע; בחינוך סביבתי ראוי המדע הוא ממד אחד בלבד. היסוד המרכזי של החינוך הסביבתי הראוי הוא היסוד המוסרי. בלי היסוד הזה החינוך הסביבתי מחמיץ את ייעודו.

20 לא רבים מתנגדים לאוויר נקי, למים צלולים ולסביבה נעימה, אך אנשים נבדלים זה מזה במחיר שהם מוכנים לשלם עבורם. אנשים נבדלים בסדרי העדיפויות שלהם, למשל כאשר עליהם להכריע בין פרנסה לאיכות הסביבה או בין פיתוח לשימור. לפי מחקרים שנערכו בעולם, רבים מודעים לבעיות הסביבתיות ומצהירים על רצונם בטיפול ממשלתי טוב יותר בבעיות אלו, אך רק מעטים מוכנים לשלם מחיר אישי עבור הטיפול בהן — למשל לשלם יותר מסים, לשנות הרגלים או לרדת ברמת החיים. פער זה מבהיר את הצורך בשילובו של דיון מוסרי-ערכי במטרותיו של החינוך הסביבתי הראוי.

25 30 מה הן אפוא מטרותיו של החינוך הסביבתי הראוי?

⁵ ד"ר אריה ונגר הוא מדען בעמותת "אדם, טבע ודין".

35 הגדרה מדויקת של מטרות החינוך הסביבתי חייבת להתחיל בהגדרת מטרת החינוך בכלל, שהרי חינוך סביבתי הוא קודם כול חינוך ורק אחר כך סביבתי. אני סבור שעל מערכת החינוך לעסוק בערכים ולא רק בהקניית כלים להצלחה אישית. חינוך סביבתי בעל כיוון אנושי-מוסרי עוסק בתכלית קיומנו, ביחסנו לכל אלה החולקים עמנו את החיים על פני כדור הארץ – בני אדם, בעלי חיים וצמחים. החינוך הסביבתי-הערכי עוסק במהותו של האדם: האם הוא יצור כלכלי אנוכי שפועל למען רווח אישי, חושב לטווח קצר, מנצל וחומס את זולתו ואת העולם או שמא הוא רואה עצמו חלק ממכלול אנושי ועולמי ומחויב אליו, דואג לדורות החיים ולדורות הבאים?

40 חינוך סביבתי ראוי מטפח בני אדם חושבים ומוסריים; בני אדם בעלי רגישות וצניעות; בני אדם שאינם חוששים לעסוק בשאלות של חוסר צדק ועוול ולחפש דרכים לתקנם; בני אדם המאמינים שיש להם אחריות להשאיר לילדיהם עולם טוב יותר מהעולם שקיבלו לידיהם; בני אדם שמבינים שלא קיבלנו את העולם בירושה מהורינו, אלא כפיקדון מילדינו.

על שלושה "עמודים" צריך אפוא להעמיד את החינוך הסביבתי-חברתי:

45 - על חינוך מוסרי לאחריות, להתחשבות בזולת, לרגישות אנושית ולצניעות.

- על חינוך אזרחי-פוליטי לאכפתיות, למעורבות חברתית ולאמונה ביכולת לשנות.

- על חינוך אינטלקטואלי בירתחומי, להבנת קשרי הגומלין הענפים בין המערכות הטבעיות ובין המערכות האנושיות.

50 כל שנאמר לעיל הוא בעל תוקף אוניברסלי – נכון לחברות ולתרבויות שונות בעולם. אולם כל חינוך, לרבות החינוך הסביבתי, אינו יכול להיות מנותק מהקשר תרבותי-חברתי מקומי. חינוך סביבתי בישראל אינו יכול להיות מנותק מההקשר הישראלי, היהודי והציוני, והוא צריך להיות חלק מחזון מוסרי-חברתי כולל.

55 העם היהודי הביא לעולם לא רק את עשרת הדיברות, אלא גם את רעיון תיקון העולם ותיקון החברה. זהו רעיון יהודי עתיק יומין, העומד במרכז הדת והתרבות היהודית ושזור בכל מקורותיה. לדוגמה: "כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנגדם עליו גרזן, כי מִמֶנּוּ תֹאכַל, וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, כִּי הָאֲדָם עִץ הַשֹּׁדֶה לְבָא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר." (דברים כ, יט); "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: רֵאָה מַעֲשֵׂי כֹמֵה נְאֻמִּים וּמְשׁוּבְחִין הֵן. וְכֹל מֵה שְׁבֵרָתִי, בְּשִׁבְלֶךָ בְּרָאִתִּי. תֵּן דַּעְתְּךָ שֶׁלֹּא תִקְלַקֵּל וּתְחַרִּיב אֶת עוֹלָמִי, שֶׁאִם קִלְקַלְתָּ, אֵין מִי שִׁיתֵקֵן אַחֲרֶיךָ" (קהלת רבה ז).

60 לציונות שני יעדים עיקריים: הקמת מדינה ריבונית יהודית ותיקון עולם באמצעות חברת מופת צודקת שתהיה "אור לגויים" ברוח חזונו של נביאי ישראל. לאחר שישים שנה שבהן הגשמנו את היעד הציוני הראשון, יש לרבים תחושה שהיעד השני נזנח לחלוטין. הנכונות להשתתף במשימות כלליות וחוקיות השליחות, שאפיינו את תושבי המדינה בשנותיה הראשונות, דעכו והוחלפו בגישה אינדיווידואליסטית ונהנתנית. חינוך סביבתי בעל זיקה הומניסטית, יהודית וציונית עשוי להיות התוכן של היעד השני של הציונות – הקמת חברת מופת צודקת. חינוך סביבתי כזה יוכל לעמוד במרכזה של מערכת החינוך, המשותפת – לאחר התאמות מתבקשות – לכל אזרחי המדינה, דתיים וחילוניים, יהודים וערבים.

65 האתגר של החינוך הסביבתי הוא לחנך בני אדם להבין את המצב המצוי, להעז לדמיין מצב רצוי טוב יותר ולפעול למימושו. החינוך הסביבתי יוכל לחבר את היחיד לחברה הישראלית ואת החברה

70 הישראלית לעולם כולו. כפי שכתב גיון דאן⁶ "שום אדם איננו אי [...]. כל אדם הוא פיסה מן היבשת, חלק מארץ רבה..." והיבשת של כל אדם שאיננו אי היא העולם והאנושות.

/שים לב: טקסט 3 בעמוד הבא/

⁶ גיון דאן (1573-1631) כומר אנגלי, משורר וסופר.

בית ספר ירוק - הלכה למעשה

המשרד להגנת הסביבה

אוחזר בתאריך 23.7.15 מאתר "[טבע עברי](#)"

תהליך ההסמכה לבית ספר ירוק פותח על ידי צוות היגוי משותף למשרד להגנת הסביבה, למשרד החינוך ולחברה להגנת הטבע, במטרה לבנות מהלך חינוכי שיעודד בתי ספר לקחת על עצמם מחויבות לחנך את תלמידיהם על פי עקרונות של פיתוח בר קיימא.

מהי הסמכה לבית ספר ירוק? ההסמכה ניתנת על ידי המשרד להגנת הסביבה ומהווה הכרה בחינוך סביבתי משמעותי המתקיים בבית הספר. ההסמכה מתווה דרך פעולה אפשרית ומתאימה במיוחד לבתי ספר המעוניינים להתחיל פעילות סביבתית על בסיס מסגרות קיימות.

המודל מבוסס על העקרונות של למידה על הסביבה, יישום אורח חיים מקיים בבית הספר, ופעילות תלמידים שמטרתה להביא לשינוי בתודעה ובהתנהגות הקהילה ביחס לסביבה. בית ספר שעומד בכל הקריטריונים שהוגדרו זוכה להסמכה כ"בית ספר ירוק".

בין השנים 2004 ל-2008 הוסמכו 157 בתי ספר כבתי ספר ירוקים. בשנת 2009 הוסמכו עוד 92 בתי ספר. עד לשנת 2009 הוסמכו 240 בתי ספר כבתי ספר ירוקים. בשנת 2009 הקצה המשרד להגנת הסביבה סכום של מליון ₪ לתמיכה בתהליכי ההסמכה לבית ספר ירוק.

בית ספר "ירוק מתמיד" הוא בית ספר שעומד בכל הקריטריונים במשך שנתיים לפחות, הפחית צריכה בכל המשאבים שהוגדרו, והרחיב את הפעילות לכלל שכבות בית הספר. כלומר, החינוך הסביבתי בבית הספר מתמשך והפך לחלק חשוב בשיח הבית ספרי והקהילתי. עד היום הוסמכו שני בתי ספר בהגדרה זו.

בתהליך ההסמכה ניתן דגש לתוכניות המשלבות לימודי איכות סביבה יחד עם הנעת תהליך שבו בית הספר עצמו מתנהל באופן מקיים, מנצל את משאביו תוך חיסכון והתייעלות, ותורם לשינוי במודעות הקהילה ובהתנהגותה. מודל ה"הסמכה לבית ספר ירוק" מציע קריטריונים ברורים ולכן מהווה פלטפורמה נוחה ליישום.

מסגרת ההסמכה

בשלב הראשון, נדרשת הנהלת בית הספר, בשיתוף עם מועצת התלמידים וההורים, להחליט על מחויבותם לנושא. בהמשך יערוך בית הספר מיפוי והערכה של מצבו העכשווי בתחום החינוך הסביבתי. ההערכה תהיה הן כמותית והן איכותית. להשלמת תמונת המצב, יגובשו בבית הספר מדדים סביבתיים אחדים שאותם מעוניינים לשפר וליישם בתרבות הבית ספרית, ועל בסיס זה תיבנה תכנית הפעולה של בית הספר שתתייחס לשלושת התחומים הבאים:

1. לימודים עיוניים: נושאי איכות הסביבה יכללו בתוכנית הלימודים של בית הספר, כגון גיאוגרפיה, מדעים, חברה, בהיקף של 30 שעות לימוד שנתיות, לשתי שכבות לימוד בבית

הספר היסודי. בבית הספר העל יסודי נדרשים לימודי סביבה בהיקף של 10 שעות שנתיות למחצית מתלמידי בית הספר.

2. שימוש מושכל במשאבים: בית הספר נדרש לצמצם את השימוש במשאב אחד לפחות (מים, חשמל, נייר) ו/או לבצע איסוף פסולת למחזור של לפחות שלושה חומרים (בקבוקים לפי חוק הפיקדון, נייר, סוללות, מכלי משקה גדולים, פסולת אורגנית, טיונרים, פסולת אלקטרונית).

3. מעורבות קהילתית: שכבה נוספת על השכבות הלומדות (שכבה שלישית בבית הספר היסודי או רבע מכלל תלמידי בית הספר העל יסודי) נדרשת לבצע פרויקט של עשייה מתמשכת למען הקהילה במטרה להגביר מודעות לנושאי איכות הסביבה ולהביא לשינוי התנהגותי (לדוגמא: מחזור, הסברה בנושאים סביבתיים שונים - צואת כלבים, הפחתת שימוש בשקיות ניילון, טיפוח מתמשך של אזורים מוזנחים תוך גיוס תושבי האזור והרשות המקומית).

4. מועצה ירוקה: הקמת מועצה ירוקה המורכבת מנציגים של תלמידים, מורים וקהילה, אשר תקדם את תהליך ההסמכה בבית הספר.

בסיום התהליך נדרש בית הספר להציג בפני ועדת השיפוט את עמידתו בשלושת הקריטריונים הנדרשים. תהליך הבדיקה והמשוב נעשה קודם כל על ידי בית הספר ורק לאחר מכן על ידי צוות ההיגוי. בסיום התהליך מקבל בית הספר את תעודת ההסמכה כבית ספר ירוק. תהליך ההסמכה מתבצע באמצעות מנגנון קול קורא לתמיכה ברשויות מקומיות, שמפרסם המשרד להגנת הסביבה, ובמסגרתו יכול בית ספר לקבל בסיום תהליך ההסמכה תמיכה כספית.

פרק א - שם המספר, אותיות השימוש ומילות יחס (20 נקודות)

1. לפניך קטע.

א. כתוב במילים את המספרים המודגשים או הקף במעגל את הצורה הנכונה.

ב. הטה את מילת היחס שבסוגריים בהתאם למשפט.

בין השנים 2004 ו-2008 _____ הוסמכו 157
בתי ספר כבתי ספר ירוקים. בשנת 2009
הוסמכו עוד 92 _____ מוסדות.
הדברים פורסמו באתר "טבע עברי" בתאריך 23.7. _____ . המאמר
"לחנך את דור המבול" שפורסם בגיליון 21 _____ של כתב העת
"פנים" עוסק אף הוא בבתי ספר ירוקים. מהמאמרים עולה כי לא רבים מתנגדים לאוויר
נקי, למים צלולים ולסביבה נעימה, אך אנשים נבדלים זה מזה במחיר שהם מוכנים
לשלם (בעבור) _____ .

2/3 _____ מהנשאלים בסקר מסוים הבינו עד כמה שמירה על

ערכי קיימות חיונית (לגבי) _____ . חצי / חצי מהם מוכנים
למיין את האשפה בבתיהם.

2. ישנם משוררים אשר בשם החירות האמנותית שוגים בדקדוק. לפניך שני קטעים משני
שירים שיש בהם שגיאה דקדוקית בהטיית מילות היחס ובשם המספר. העתק מכל קטע
את הצורה השגויה, וכתוב את צורתה הנכונה.

א. על עֶרְפֶּל גוֹפֵד
גוֹפֵי מִתְגַּעְגַּע
טוֹב לִי וּמִוֹדֵד לִי
בְּלַעַדָּךְ לְהִיּוֹת
(נתן אלתרמן)

ב. יֵשׁ יָמִים – פִּי שְׂבַע אֶזְרֵק הַיָּרֵק,
פִּי שְׂבָעִים תִּכְלֶה הַתְּכֵלֶת בְּמָרוֹם.
(רחל)

3. לפניך משפט על פי מאמרו של שוורץ.

כשאנו מתעלמים לגמרי מתלותנו במערכות האקולוגיות, אנו מסכנים אותן וגם את עצמנו.

- א. ציין את סוגו התחבירי של המשפט: פשוט, מורכב או איחוי (מאוחה).
- ב. במשפט איחוי תחום את האיברים; במשפט מורכב תחם את הפסוקית או את הפסוקיות וציין את תפקידן התחבירי.
- ג. במשפט חלק כולל. העתק את החלק הכולל וציין את תפקידו התחבירי.
- ד. ציין את התפקיד התחבירי של המילים המודגשות בקו.

4. לפניך שני משפטים מפסקה א במאמרו של שוורץ.

האם מערכת החינוך מסוגלת להתמודד עם המשבר הסביבתי ולחנך דור ללכת בדרך אחרת? ספק רב.

- א. נסח את שני המשפטים כמשפט אחד מורכב.
- ב. ציין את התפקיד התחבירי של הפסוקית שהתקבלה במשפט שניסחת.
- ג. ציין יתרון רטורי של הניסוח המקורי לעומת הניסוח שכתבת בסעיף א.

5. לפניך משפט מורכב.

השיעור המרכזי של החינוך הסביבתי הוא שהאדם הוא חלק מהעולם ושייך לו.

- א. תחם את הפסוקית, וציין את תפקידה התחבירי ואת סוגה התחבירי.
- ב. נסח את המשפט מחדש כמשפט מורכב בעל פסוקית בתפקיד תחבירי אחר (שנה את חלק העיקרי, לפי הצורך).
- ג. את המשפט האדם הוא חלק מהעולם ושייך לו יש שינתחו כמשפט פשוט בעל חלק כולל ויש שינתחו כמשפט מאוחה.
(1) העתק את המשפט ונתח אותו על פי אחת הדרכים.
(2) הסבר את בחירתך.

⁷ לנוחיות המורים והתלמידים מובאות כאן דוגמאות רבות לדרכי תשאל. בבחינה יידרש התלמיד לבחור 4-5 שאלות מתוך 6-8 שאלות.
שאלות נוספות בתחביר על פי מאמר 2 אפשר למצוא בבחינת הברגרות בעברית, קיץ תשס"ט

6. א. לפניך שתי הצעות לתחימת משפט מורכב.

- מי שחושב שהחינוך הסביבתי הוא פשוט עוד תחום ידע בתכנית הלימודים, טועה.

- מי שחושב שהחינוך הסביבתי הוא פשוט עוד תחום ידע בתכנית הלימודים, טועה.

(1) העתק למחברתך את ההצעה הנכונה לתחימה של המשפט.

(2) ציין את התפקיד התחבירי של כל פסוקית על פי תחימה זו.

(3) ציין את התפקיד התחבירי של כל אחד מצירופי המילים המסומנים בקו במשפט:

מי שחושב שהחינוך הסביבתי הוא פשוט עוד תחום ידע בתכנית הלימודים, טועה.

ב. בכל אחד מהמשפטים 1-2 שלפניך ציין את הנושא ואת הנשוא

(1) אין להתנהגות זו אח ורע בקרב החיות.

(2) אין העשייה של האדם יכולה להתנהל כמערכת עצמאית בלי התחשבות בטבע.

7. לפניך שני משפטים.

i. הוגה הדעות דוד אור טוען כי אין אנו זקוקים לסתם עוד ידע.

ii. הדור שלנו הוא מן הידענים שהאנושות הכירה, וזה לא מנע את המשבר הסביבתי.

א. בחר באפשרות המתאימה והעתק אותה.

היחס הלוגי בין משפט (i) למשפט (ii) הוא -

בעיה ופתרון / סיבה ותוצאה / רעיון והסתייגות ממנו / טענה והוכחתה / הכללה

ופירוט

ב. כתוב קישור מפורש בין שני המשפטים שיביע את היחס הלוגי שקבעתם בסעיף א.

ג. במשפט (ii) באה וי"ו החיבור בין שני חלקי המשפט. המר אותה במילת קישור שתביע במפורש את היחס הלוגי שבין שני חלקי המשפט.

ד. במשפט (i) נמסרים דברים בשם אומרם. (ר' גם להלן שאלה 6.)

לפניך שלושה מבנים תחביריים למסירת דברים בשם אומרם:

משפט מורכב בעל פסוקית מושא בדיבור ישיר;

משפט מורכב בעל פסוקית מושא בדיבור עקיף;

משפט בעל הסגר (בהסגר מצוין הדובר).

- (1) ציין איזה מן המבנים משמש במשפט הנתון.
- (2) נסח את המשפט מחדש פעמיים – בשני המבנים האחרים.

8. לפניך משפט מתוך המאמר.

אפשר אפילו לטעון שזה מה שגרם למשבר או תרם לו רבות.

- א. ציין את סוגו התחבירי של המשפט: פשוט, מורכב או איחוי (מאוחה)
- ב. במשפט מורכב תחמו את הפסוקית או את הפסוקיות וצינו את תפקידיהן התחביריים. במשפט איחוי תחם את האיברים.
- ג. ציין את כל הנושאים והנשואים שבמשפט.
- ד. נסח את המשפט מחדש תוך המרת האזכור "זה" באזכור מפורש על פי המאמר.

9. לפניך משפט מתוך המאמר.

כל ילד רואה את הסתירה ויודע שהנעשה ולא הנאמר הוא השיעור האמתי.

- א. ציין את סוגו התחבירי של המשפט: פשוט, מורכב או איחוי (מאוחה)
- ב. במשפט מורכב תחמו את הפסוקית או את הפסוקיות וצינו את תפקידיהן התחביריים. במשפט איחוי תחם את האיברים.
- ג. נסח את המשפט מחדש תוך המרה של המילים "הנעשה" ו"הנאמר" בפסוקיות שיביעו אותו התוכן (על סמך ההקשר).

10. א. במשפטים שלפניכם המילה יש משמשת נשוא, ובכל אחד סומנו שני צירופים בקו. ציין בכל משפט את הצירוף שהוא נושא המשפט ואת התפקיד התחבירי של הצירוף האחר.

- i. יש צורך דחוף בשינוי רדיקלי באורחות חיינו
- ii. לכל ילד יש מדד פנימי ל"חנטריש".
- iii. בעולם וגם בישראל יש תנועה הפועלת ל"יירוק ביה"ס".
- iv. יש בעשייה הזאת קביעה ערכית.

- ב. כל אחד משני משפטים הבאים מכיל פסוקית שהנשוא שלה הוא יש.
- i. החינוך הסביבתי אינו עוד תחום ידע שיש להוסיפו לתכנית הלימודים.
 - ii. באוברלין הגיעו למסקנה שיש לשנות כיוון.

(1) מה התפקיד התחבירי של שתי הפסוקיות?

- (2) ציין את הנושא התחבירי בכל אחת מן הפסוקיות.
- (3) המר את המילה "יש" במילה אחרת שתביע את אותה המשמעות.
- (4) הסבר את ההבדל בין המשמעות של המילה יש במשפטים שבסעיף ב למשמעות שלה במשפטים שבסעיף א.

11. לפניך משפטים אחדים שיש בהם דברים בשם אומרם⁸.

- i. הוגה הדעות דוד אור טוען כי אין אנו זקוקים לסתם עוד ידע.
- ii. לדעת מבקר התרבות ניל פוסטמן, לכל ילד יש מדד פנימי ל"חנטריש".
- iii. כפי שדוד אור טוען, הקביעה הערכית הזאת אינה ניטרלית, ולכן היא צריכה להיות חשופה לביקורת.

- א. ציין בכל משפט מה המעמד התחבירי של החלק המציין את הדובר, ומה המעמד התחבירי של החלק שבו מובאים דברי הדובר. היעזר ברשימה הזאת:
חלק עיקרי במשפט מורכב; פסוקית; הסגר; נושא המשפט העיקרי.
- ב. כתוב כל אחד מן המשפטים במבנה תחבירי אחר מתוך המבנים הנתונים בשלושת המשפטים.

12. לפניך משפט.

פליטת גזים לאוויר, זיהום המים, ניצול משאבים מתִּכְלִים, ייצור פסולת ללא מוצא, גידול בטור גאומטרי של הצריכה – כל אלה מתנהלים כאילו לזלזול של האדם בעולם אין השלכות על חייו.

- א. (1) זהה במשפט חלק כולל ותמורה, וציין מה תפקידו התחבירי של החלק הכולל.
(2) כתוב את המשפט מחדש כך שהחלק הכולל יהיה תמורה של ביטוי מכליל (השמיטו את הביטוי המכליל הקיים).
(3) הבא נימוק לבניית המשפט במבנה הנתון: חלק כולל ואחר כך תמורה (מסכמת).
- ב. המשפט "כאילו לזלזול של האדם בעולם אין השלכות על חייו" הוא פסוקית.
(1) מה התפקיד התחבירי של הפסוקית?
(2) קבע את הנושא והנשוא בפסוקית זו, וציין את התפקידים של שאר החלקים בה.

⁸ ר' "השחבור וההבנה וההבעה – הצעות מעשיות לשילוב", איגרת מידע ל"ט (חורף תשנ"ד), הסעיף "מסירת דברים בשם אומרם – כל הדרכים", עמ' 9-11; "תחביר ושחבור בשאלוני ידיעת הלשון, קיץ תשנ"ח, הערות ולקחים", איגרת מידע מ"ו (סתיו תשנ"ט), עמ' 151-153. (שני המאמרים גם באתר האינטרנט "תכנית הלימודים בעברית" בפרק "תחביר", הרחבות).

13. לפניך משפט.

על אף היציבות המדהימה של המערכות האקולוגיות תומכות החיים, כשאנו מתעלמים

לגמרי מתלותנו בהן, אנו מסכנים אותן ובעקבות זאת גם את עצמנו.

א. (1) ציין את התפקיד התחבירי של החלק הראשון המסומן בקו.
(2) אם החלק הוא פסוקית המר אותו לחלק פשוט, ואם הוא חלק פשוט המירו אותו לפסוקית.

ב. (1) ציין את התפקיד התחבירי של החלק השני המסומן בשני קווים.

(2) המר אותו לפסוקית תיאור תנאי (אם...), ושנו כל מה שדורש שינוי.

(3) מדוע לדעתך הכותב לא בחר לנסח את החלק הזה כפסוקית תנאי?

ג. (1) במשפט יש חלק כולל. זהה אותו וציין את תפקידו התחבירי.

(2) כנמען של כותב המאמר, מה לדעתך חשוב יותר – הפריט הראשון או הפריט השני בחלק הכולל?

14. לפניך משפט ובו שני שיבושים תחביריים:

הבניין החדש יפתח ולא יזיק למגוון הביולוגי על ידי שימור ושחזור המערכות

האקולוגיות הטבעיות במקום.

א. ציין מה הם שני השיבושים והסבירו אותם.

ב. נסח מחדש משפט תקין.

15. לפניך משפט מתוך חיבור שכתב תלמיד בנושא איכות הסביבה⁹. המשפט ארוך ומסורבל. כתבו אותו מחדש וחלקו אותו למשפטים קצרים יותר. הקפידו על פיסוק מתאים.

“בברזיל ממשיכים עדיין לכרות את יערות הגשם וידוע שהצמחים ביערות האלה מייצרים את החמצן של העולם והן הריאות של כדור הארץ כי בפוטוסינתזה הן משתמשים בפחמן הדו-חמצני והופכים אותו לחמצן ואז אם כורתים אותם אין מי שיעשו את עבודת חילוף הגזים וכך אם יש יותר מדי פחמן דו-חמצני באוויר והוא נמצא ועולה לשכבות הגבוהות באטמוספירה הוא מונע מקרני השמש לצאת מכדור הארץ והן חוזרות לקרקע ואז יש את אפקט החממה, הקרקע מתחממת וגם האוקיינוסים וזה משפיע על מזג האוויר יש יותר סופות טורנדו והוריקן בארה”ב ובחלק השני של כדור הארץ יש בצורות וגם בגלל אפקט החממה קרחונים נמסים ועלולה להיות הצפה של שלישי מכדור הארץ במי האוקיינוסים.”

⁹ לקוח מתוך חיבור שכתב נבחן בשאלון “חיבור עברי”, מועד קיץ תשנ”ח, בנושא “לקראת עולם המאה ה-21, התחזית שלי”. החיבור פורסם באיגרת מידע מ”ו (סתיו תשנ”ט), עמ’ 143.